

Andrzej Małkiewicz
(Uniwersytet Zielonogórski)

INDIE – WSCHODZĄCE MOCARSTWO

ABSTRACT

INDIA – A RISING POWER

The Republic of India is one of the most populous country in the world. India will achieve the first position in this ranking soon. So China will be dropped to the second place. This country has one of the most powerful economy in the world. Furthermore, some of its branch of economics are the most modern in the world. The Indian people control many concerns in another countries, for example: in Poland. India want to become a military world leader too. Today, India has many military base in African and Asian countries. Moreover, India is planning to found more military base in near future. The Republic of India realizes an ambitious armament's project (include nuclear's project) and cosmic project. Despite a common general opinion about India's peaceful policy, India are still fighting a war. India are trying to find "golden mean" between Russia and USA. The another trouble for India, is still unresolved conflict with China.

KEYWORDS: India, arnament's project, economy, cosmic project

Ekonomiści szacują, że wtedy, gdy Kolumb odkrywał Amerykę, Indie i Chiny łącznie wytwarzały 60% światowego produktu. Przez następane cztery stulecia dominującą pozycję uzyskiwały w skali globalnej państwa Europy, a w XX w. Europy i Ameryki. Dziś Chiny i Indie ponownie stają się potęgami światowymi, odbudowuje się Jedwabny Szlak, podczas gdy państwa Europy na przemian jednoczą się i ponownie wchodzą w konflikty, a generalnie tracą dawne pozycje. Pojawiają się określenia „samobójstwo Europy”¹. Być może świat wraca na dawne tory, kończy się czas Europy

1 A. Chwalba, *Samobójstwo Europy. Wielka wojna 1914–1918*, Kraków 2014.

i Ameryki, odzyskują wcześniejszą pozycję państwa Azji. Ta sytuacja nie jest jeszcze wystarczająco uświadamiana przez nasze społeczeństwa, ani przez polityków, którzy wciąż żyją w iluzjach odziedziczonych z przeszłości.

Z tradycyjnej perspektywy wydaje się, że Europa i Ameryka to kontynenty najważniejsze, najbogatsze i najbardziej nowoczesne, a reszta globu pozostaje w tyle. Także Indie wciąż jeszcze postrzegane są jako kraj malowniczy, ale biedny, zacofany i mało ważny w polityce światowej. Ten obraz, odziedziczony z dawnych czasów, jest tylko w części prawdziwy. Rzeczywiście, jest tam wiele biedy i zacofania, ale jest też nowoczesny przemysł i wysoko postawiona nauka. Sprzeczności indyjskiej gospodarki dowcipnie wyraził tytuł książki Sebastiana Domżalskiego: *Słoń, który pragnął latać*². Na razie ich pojazd dotarł do Marsa, więc chyba w lataniu nieźle sobie radzą. Zawsze przodowały w rozwoju nauki – np. używane przez nas cyfry, zwane arabskimi, w rzeczywistości pochodzą z Indii, tamtejsza matematyka od starożytności była na najwyższym poziomie, a dziś mają znakomicie rozwiniętą informatykę, ustępując w tym zakresie tylko USA. Świetnie rozwijają się też inne dziedziny wiedzy, pod względem liczby zatrudnionych naukowców Indie zajmują trzecie miejsce w świecie³.

Mieszkańcy Indii są przekonani, że ich kraj stanowi centrum świata, a w religii hinduistycznej święte miasto Waranasi (Benares) uważane jest za centrum Wszechświata⁴. Hymn państwowy, napisany przez Rabindranatha Tagore kończy się słowami: „Los wszystkich ludzi w twoich spoczywa rękach,/ Rozdawco hinduskiego przeznaczenia,/ Zwycięstwo tve, zwycięstwo tve, zwycięstwo tve!” – te słowa dalekie są od potocznych wyobrażeń o pokojowym charakterze mieszkańców Indii, wyrażają wolę walki i panowania nad światem. Jeden z czołowych politologów indyjskich Nalini Kant Jha wyraził tę ideę słowami: „Położenie Indii upoważnia je do odgrywania kluczowej roli w historii Azji i świata”⁵. Ich politycy mają poczucie, że Indie to państwo-cywilizacja, w dodatku zajmujące „święte położenie geograficzne” (*sacred geography*) – przez tę metaforę rozumiana jest nie tylko geografia w wąskim pojęciu, ale i tradycja cywilizacji indyjskiej. Jednocześnie

2 S. Domżalski, *Indie w gospodarce światowej. Słoń, który pragnął latać*, Warszawa 2017.

3 J. Zajączkowski, *Indie w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2008, s. 120.

4 G. Flood, *Hinduizm. Wprowadzenie*, tł. M. Ruchel, Kraków 2008, s. 225. W innej wersji centrum stanowi mityczna góra Meru, położona gdzieś w Himalajach – B. Avari, *Starożytne Indie*, tł. E. Müller, Kraków 2011, s. 13.

5 N.K. Jha, *Domestic Imperatives in India's Foreign Policy*, Colorado Springs 2002, s. 32, *cit.* za: J. Zajączkowski, *Indie w stosunkach...*, s. 114.

z czasów kolonialnych pochodzi poczucie zagrożenia integralności i suwerenności, obawa przed neokolonializmem⁶. Ściśle spletają się tutaj kwestie polityki wewnętrznej i zagranicznej, ze względu na nieustanną obawę dezintegracji wewnętrznej wskutek oddziaływań sił zewnętrznych.

Dziedzictwo czasów kolonialnych wywiera też pewien wpływ, choć pośredni, na sposób uprawiania polityki przez ten kraj. To dziedzictwo – obciążające wiele części świata – stało się przedmiotem badań określanych jako postkolonialne, czy też postzależnościowe. Ważną rolę w ukształtowaniu tego nurtu odegrali badacze wywodzący się z Indii – m.in. Leela Gandhi – prawnuczka Mohandasa Gandhiego, obecnie profesor Brown University, Providence, Rhode Island⁷, Homi Bhabha – pochodzący z Bombaju Pars, obecnie profesor Harvard University⁸. Zwracają oni uwagę, że skolonizowany nie jest nigdy po prostu i kompletnie przeciw kolonizatorom. Ulega ich wpływom kulturowym, musi czerpać od nich pewne wzorce – świadomie, a częściej nieświadomie. A po odzyskaniu niepodległości kraje dawniej skolonizowane reprodukują zachowania swych wcześniejszych ciemńszych. Nowe ekipy rządzące naśladują postępowanie dawnych władców kolonialnych, niekiedy w karykaturalnych czy przesadnych formach.

Indie należą do największych i najludniejszych państw świata. Ich powierzchnia to 3 166,7 tys. km² (bez części stanu Dżammu i Kaszmir, kontrolanej przez Pakistan oraz pogranicznych terenów w Himalajach, okupowanych przez Chiny). Ich ludność w lutym 2019 r. liczyła 1 350 276,5 mln osób (18% ludzkości)⁹. Są drugim po Chinach (1 396,9 mln, 19,2% ludzkości) najludniejszym państwem świata. Ze względu na tempo przyrostu naturalnego (1,2% rocznie) szacuje się, że wkrótce ich ludność stanie się większa niż Chin, w których przyrost naturalny jest dużo mniejszy (0,5% rocznie). Mumbaj (dawniej Bombaj), liczący niemal 14 mln mieszkańców,

-
- 6 J. Jurewicz, *Rygwedyskie źródła pojęcia 'majestat' (śrī) w Brahmanie stu dróg*, (w:) *Posłuchaj fletu trzcinowego*, J. Sierakowska-Dyndo, S. Surdykowska (red.), Warszawa 2008, s. 89–106; J. Zajączkowski, *Indie w stosunkach...*, s. 20–21, 30; *idem*, *Wizja państwa w indyjskiej teorii i praktyce politycznej*, (w:) *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, M. Sułek, J. Symonides (red.), Warszawa 2009.
 - 7 L. Gandhi, tł. J. Serwański, *Teoria postkolonialna. Wprowadzenie krytyczne*, Poznań 2008.
 - 8 H.K. Bhabha, *Miejsca kultury*, tł. T. Dobrogoszcz, Kraków 2010.
 - 9 *Population of India 2019*, <http://www.indiaonlinepages.com/population/india-current-population.html> (dostęp: 24.02.2019); Ministry of Statistics and Programme Implementation, <http://mospi.nic.in> (dostęp: 24.02.2019).

jest drugim największym miastem na świecie, za Szanghajem liczącym 16,3 mln. Jeśli jednak uwzględnimy całość aglomeracji, to stolica Indii Delhi liczy 19,1 milionów mieszkańców, a więc jest największym miastem świata. Społeczeństwo jest bardzo młode – 50% ludności ma poniżej 25 lat. To „pokolenie sms” nadaje niezwykle dynamizm społeczeństwu – a Indie jeszcze przez co najmniej kilka dziesięcioleci korzystać będą z „dywidendy demograficznej”¹⁰.

Określenie potencjału gospodarki indyjskiej napotyka problemy. Produkt Krajowy Brutto (PKB), uważany za najbardziej syntetyczny wyraz poziomu rozwoju gospodarczego według danych Międzynarodowego Funduszu Monetarnego wynosił w Indiach w 2017 r. 2 611 mld USD, co daje im 7 miejsce w świecie. Lecz w przeliczeniu na mieszkańca było to 7 795,8 USD – co dawało im zaledwie 141 miejsce w świecie. Dla porównania w USA PKB w 2016 r. wynosił 18 569,1 mld USD, czyli 57 436 na mieszkańca, w Chinach było to 11 218,3 mld USD, na mieszkańca 8 113. W Polsce PKB to 467,6 mld USD, co dawało nam 24 miejsce w świecie, a na mieszkańca 12 316, co dawało 56 miejsce¹¹.

Obliczenia za pomocą PKB dobrze sprawdzają się w odniesieniu do gospodarek Europy Zachodniej i Ameryki, natomiast zastosowanie tego wskaźnika wobec innych państw bywa zawodne, bo waluty wielu spośród nich są niedowartościowane, co zniekształca wyniki obliczeń. Tak jest też w przypadku Indii, które zaniżają wartość rupii, by ułatwić swym przedsiębiorstwom eksport. Opracowano bardziej adekwatny wskaźnik PKB według parytetu siły nabywczej, określanym angielskim skrótem GDP PPP (purchasing power parity). Zgodnie z tym wskaźnikiem największą gospodarkę świata mają Chiny – 21 417,1 mld USD, na drugiej pozycji są Stany Zjednoczone – 19 417,1 mld USD, a Indie zajmują trzecie miejsce w świecie – 9 489,3 mld USD. Również przy tym wskaźniku Polska zajmuje 24 miejsce w świecie – 1 114,1 mld USD. Według prognoz firmy PricewaterhouseCoopers pod względem produktu krajowego brutto mierzonego siłą nabywczą Indie wkrótce wyprzedzą Stany Zjednoczone, ustępować będą tylko Chinom¹².

10 M. Ziemiecki, *Przemiany gospodarcze i wzrost PKB a poziom życia w Indiach*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów” Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, z. 103, Warszawa 2010, s. 57.

11 International Monetary Fund, *World Economic Outlook* (dostęp: 24.02.2019).

12 S. Domżański, *Indie...*, s. 24; *Świat w 2050 r. Polska najszybciej rozwijającą się gospodarką w UE*, <https://www.pwc.pl/pl/media/2015/2015-02-10-swiat-w-2050.html> (dostęp: 24.02.2019).

Dziś „Indie znajdują się na etapie przechodzenia ze statusu kraju rozwijającego się do rozwiniętego. Należą do najdynamiczniej rozwijających się gospodarek na świecie”¹³. Wciąż jeszcze rolnictwo jest podstawą utrzymania 60% ludności, co formalnie sytuuje je w kategorii państw zacofanych gospodarczo. Jednocześnie podjęły udane wysiłki dla zbudowania dużych i coraz bardziej zaawansowanych zakładów produkcyjnych i przyciągnięcia znacznych inwestycji, stawiając przemysł na pierwszym miejscu w swych programach rozwoju. Już na początku 2007 r. w raporcie dla banku Goldman Sachs napisano, że w najbliższych dekadach Indie staną się „motorem światowej gospodarki”¹⁴. Dynamicznie rozwijają działy najbardziej nowoczesne, i tym samym najbardziej perspektywiczne, takie jak informatyka, elektronika, sprzęt do badań kosmicznych (m.in. rakiety kosmiczne). Siłą gospodarki indyjskiej to przede wszystkim jej duże zdywersyfikowanie, znaczny udział nowoczesnych sektorów, ogromny i chłonny rynek wewnętrzny.

W XXI w. Indie stały się liderem w światowym handlu usługami¹⁵. Działające tu centra informatyczne zapewniają obsługę licznych międzynarodowych korporacji i banków. Największą firmą Indii jest Infosys Technologies, zajmująca się szeroko rozumianymi usługami informatycznymi, w szczególności w zakresie outsourcingu, liczba jej pracowników przekracza 200 tys. w 33 państwach Azji, Północnej Ameryki i Europy. Jej wartość we wrześniu 2018 r. oceniano na 44,3 mld USD. Szczyci się tym, że nie ma żadnych długów. W Polsce działa poprzez BPO Poland sp. z o.o. (skrót BPO od Business Process Outsourcing)¹⁶.

Największą spółką indyjską w świecie jest ArcelorMittal, formalnie zarejestrowany w Luksemburgu, zatem w statystykach występuje jako firma Unii Europejskiej. Jej prezesem i największym spośród akcjonariuszy jest

13 M. Grącik, *Indie w WTO: budowa własnej pozycji w globalizującej się gospodarce światowej czy obrona interesów krajów rozwijających się*, „Studia i Prace Kolegium Ekonomiczno-Społecznego SGH”, z. 17, Warszawa 2009, s. 75–76.

14 T. P., E. Yi, *India's Rising Growth Potential*, „Global Economics Paper” No 152, www.usindiafriendship.net/viewpoints1/Indias_Rising_Growth_Potential.pdf (dostęp: 11.12.2018).

15 A. Giddens, tł. M. Klimowicz, M. Habura, *Europa w epoce globalnej*, Warszawa 2009, s. 19; A. Wróbel, *Znaczenie sektora usług dla rozwoju gospodarczego Indii*, „Stosunki Międzynarodowe” 2010, nr 1/2, s. 221–243.

16 *Infosys – Investor Presentation*, <http://www.infosys.com/investors/InvestorPresentation/IR-Presentation.pdf>; BPO Poland, <http://bpo-poland.pl/pl> (dostęp: 11.12.2018).

mieszkający w Londynie obywatel Indii Lakshmi Mittal (लक्ष्मी नारायण मत्तिल). W 2017 r. zajmowała 123 miejsce na liście największych przedsiębiorstw świata, wytwarzała ponad 10% światowej produkcji stali, a w Polsce 70% produkcji stali. Do ArcelorMittal Poland należą Huta Katowice w Dąbrowie Górniczej, Sendzimira w Krakowie, Huta w Warszawie, Huta Florian w Świętochłowicach, Huta Królewska w Chorzowie i Huta Cedler w Sosnowcu oraz koksownia w Zdziechowicach¹⁷. Ponadto należy do niej większość zakładów stalowych w RPA, Indonezji, Kazachstanie, Rumunii, Bułgarii, Czechach i Ukrainie oraz duża część w Stanach Zjednoczonych. W 2017 r., tygodnik „Forbes” umieścił Lakshmi Mittala na 56 miejscu wśród najbogatszych ludzi świata, z majątkiem 16,4 mld USD. Do stycznia 2019 r. ten majątek stopniał do 14,2 mld USD, a sam Mittal spadł na 62 pozycję wśród najbogatszych¹⁸.

Najbogatszym człowiekiem Indii jest Mukesh Ambani, którego majątek 13 grudnia 2018 r. szacowano na 42,7 mld USD¹⁹. Jest on właścicielem wielu różnych przedsiębiorstw, m.in. największej w świecie rafinerii ropy naftowej w Jamnagarze, na zachodnim wybrzeżu Indii.

Być może w rozwoju ekonomicznym Indii pomocny jest hinduizm, religia inaczej niż kalwinizm uzasadniająca powinności moralne, ale stawiająca przed wyznawcami podobne zadania praktyczne: wierni, którzy dobrze wypełnią swe obowiązki, odrodzą się w następnym życiu w doskonalszym wcieleniu; warto więc być pracowitym i uczciwym. W tej religii i opartej na niej etyce właśnie kategoria obowiązku ma kluczowe znaczenie²⁰.

Prezydentem Indii od 2017 r. jest Ram Nath Kovind (राम नाथ कोविन्द) pochodzący z pariasów. W przeszłości był jednym z liderów Indyjskiej Partii Ludowej (BJP). Jego wybór przez parlament stanowi wyraziste potwierdzenie, że rządzący politycy, także prawicowi, stanowczo odrzucają dawne podziały kastowe. Rządząca obecnie Indyjska Partia Ludowa (Bharatiya Janata Party, भारतीय जनता पार्टी) ma charakter prawicowy, prowadzi politykę konserwatywną i stawia na zapewnienie bezpieczeństwa narodowego. Premierem od 2014 r. jest Narendra Modi (नरेन्द्र मोदी). Do rządu, obok

17 ArcelorMittal, <http://poland.arcelormittal.com> (dostęp: 18.09.2018).

18 #91 Lakshmi Mittal, *Chairman and CEO, ArcelorMittal (ADR)*, <https://www.forbes.com/profile/lakshmi-mittal/#594bd1f0191e> (dostęp: 24.02.2019).

19 *Bloomberg Billionaires Index. # 17 Mukesh Ambani \$48.4B*, <https://www.bloomberg.com/billionaires/profiles/mukesh-d-ambani> (dostęp: 13.12.2018).

20 P. Bilimoria, *Etyka indyjska*, tł. M. Pawełczyk, (w:) *Przewodnik po etyce*, P. Singer (red.), Warszawa 2002, s. 73–87.

dominujących członków BJP wchodzi też kilku ministrów reprezentujących partie regionalne, np. ministrem przemysłu spożywczego jest Harsimrat Kaur Badal z sikhijskiej partii Shiromani Akali Dal, żona lidera partii.

W polityce wewnętrznej występują liczne konflikty i sprzeczności interesów, liczne są patologie, takie jak korupcja, łamanie praw człowieka, właśnie religijne²¹, dyskryminacja i przemoc wobec kobiet²², brak skutecznej polityki społecznej wobec najuboższych. Wielokrotnie pojawiały się obawy dotyczące rozpadnięcia się tego państwa²³. Jednak od czasu oderwania się Pakistanu przed ponad 70. laty nie nastąpiły kolejne secesje. Konflikty, choć niekiedy są dramatyczne, udaje się rozwiązywać. Mimo istnienia wielkich zróżnicowań społecznych²⁴, ignorancji i chorób, pozostałości systemu kastowego i grup żyjących w wielkiej nędzy, coraz większą rolę odgrywa klasa średnia, szacowana dziś na 300 mln osób (a więc tyle ile w całej zachodniej Europie) i szybko rozrastająca się. To właśnie stabilizuje państwo i gospodarkę.

Indie prowadzą ostrożną, a przez to mało zauważaną zagraniczną ekspansję gospodarczą. Jej kierunki to przede wszystkim południowo-wschodnia Azja, od wieków związana z nimi kulturowo, a od kilkunastu lat również państwa centralnej Azji²⁵. Indyjcy handlowcy i inwestorzy konkurują tu z coraz większym powodzeniem z rosyjskimi i chińskimi. Moskwie i Pekinowi sytuację ułatwia geografia: na granicach rozciągają się wprawdzie pustynie, ale nie ma trudnych do pokonania gór. Indie od centralnej Azji oddzielają nie tylko wysokie góry, ale też terytoria Pakistanu i Afganistanu. Jednak w dobie globalizacji, gdy duża część transportu odbywa się drogą lotniczą, nie są to trudności nie do pokonania. Pomaga natomiast Indiom historia: obszar centralnej Azji przez długie wieki, zanim trafił pod władzę rosyjską, znajdował się w strefie wpływów chińskich. Tak Rosja jak i Państwo Środka postrzegane

21 A. Romejko, *Problem przemocy na tle religijnym na przykładzie Indii*, (w:) *Problemy rozwoju państw azjatyckich*, J. Marszałek-Kawa (red.), Toruń 2008, s. 24–38.

22 A. Michalak, *Aktualne problemy ochrony praw człowieka w Indiach. Orientacja seksualna i tożsamość płciowa*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2015, z. 7, s. 121–134.

23 A. Roy, *Indie rozdarłe. Jak rozpada się największa demokracja na świecie*, tł. K. Umiński, M. Umińska, Warszawa 2014.

24 Jak metaforycznie napisał Krzysztof Mroziejewicz: „mamy miliony bajecznie bogatych ludzi i bajecznie wielką liczbę ludzi ubogich” – *Pastwisko świętych byków*, Warszawa 2014, s. 18.

25 A. Dyndo, *Indyjskie „soft power” w Azji Centralnej*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne” 2015, nr 4, s. 213–222; J. Zajączkowski, *Indie – „wschodzące” mocarstwo XXI wieku*, „Stosunki Międzynarodowe. International Relations”, 2008, nr 3–4, s. 107–123.

tam są jako groźni sąsiedzi, dążący do zdominowania, stąd istnieją silne opory przed wiązaniem się z nimi. Sprzyja to współpracy z Indiami.

Przez długi czas Indie były w sojuszu ze Związkiem Radzieckim. Do dziś ich konstytucja określa, że są krajem socjalistycznym, ale zapis ten jest martwy. Głównym sojusznikiem Indii stały się w latach 90. XX w Stany Zjednoczone. Pewien zgrzyt przyniosły w tym okresie indyjskie próby nuklearne, po których Stany Zjednoczone przejściowo nałożyły na to państwo sankcje ekonomiczne i technologiczne, szybko jednak zniesione²⁶. Gdy Hilary Clinton odwiedziła Indie w 2009 r. wielokrotnie podkreślała, że są one „kluczowym partnerem” Stanów Zjednoczonych²⁷. A 26 czerwca 2017 r. premier Modi spotkał się z prezydentem Donaldem Trampem, który zapewnił, że „jest wielkim zaszczytem przyjmować w Białym Domu lidera największej demokracji świata”²⁸. Te słowa nie mają wyłącznie kurtuazyjnego charakteru. Zarówno poprzednia jak i obecna administracja USA dba o dobre relacje z Indiami. Wyrazisty dowód stanowi decyzja, by nie dotyczyły Indii sankcje nałożone na Iran, zabraniające importu surowców petrochemicznych z tego kraju. Indie dużą część ropy i gazu sprowadzają z Iranu, a stosunki z Arabią Saudyjską, innym potencjalnym dostawcą, mają napięte, zatem przestrzeganie sankcji byłoby dla nich uciążliwe. Jak widać administracja USA szanuje interesy swego ważnego sojusznika, nawet kosztem osłabienia presji na Iran. Co prawda w 2019 r. pojawiły się zgrzyty w relacjach amerykańsko-indyjskich, ale – być może – jest to tylko przejściowy efekt niestabilności polityki Donalda Trumpa.

Krzysztof Mroziewicz, były ambasador Polski w Indiach, a zarazem znawca ich historii napisał, że „Pierwszą globalizacją w historii człowieka była prawdopodobnie globalizacja indyjska”²⁹. Indie w swoisty sposób podbijały świat – za pomocą swej kultury, która dziś odgrywa wielką rolę w wielu regionach południowej Azji i na wielu innych obszarach.

26 P. Bracken, *Pożar na Wschodzie: narodziny azjatyckiej potęgi militarnej i drugi wiek nuklearny*, tł. Z. Sala, Warszawa 2000; Małgorzata Rączkiewicz, *Relacje sojusznicze USA w regionie Azji i Pacyfiku w okresie prezydentury Busha*, (w:) *Wartości azjatyckie. Polityka i prawa człowieka*, J. Marszałek-Kawa (red.), Toruń 2010, s. 68–90; J. Zajączkowski, *Indie w stosunkach...*, s. 129–130.

27 A. Kuszewska, *Indyjsko-pakistański konflikt o Kaszmir*, Warszawa 2010, s. 174–175.

28 „It’s a great honor to welcome the leader of the world’s largest democracy to the White House”; za: *Remarks by President Trump and Prime Minister Modi of India in Joint Press Statement*, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-prime-minister-modi-india-joint-press-statement> (dostęp: 12.12.2018).

29 K. Mroziewicz, *op. cit.*, s. 34.

Indyjscy politycy konsekwentnie odzeggują się od podejrzeń o chęć zapanowania nad światem. Chcą by ich kraj był wyłącznie mocarstwem regionalnym – panując nad obszarem Oceanu Indyjskiego. Ale – dla właściwej oceny tego postulatu – należy pamiętać, że Basen Oceanu Indyjskiego od schyłku XX w. uzyskał kluczowe znaczenie strategiczne w świecie, obecnie transportowane jest przez niego ponad 70% światowych zasobów produktów petrochemicznych³⁰. Kraje tego obszaru przeżywają od kilku dziesięcioleci dynamiczny rozwój. Zatem ten na pozór „regionalny” krąg zainteresowań bezpośrednio dotyczy zagadnień o znaczeniu ogólnoświatowym, w szczególności relacji ze Stanami Zjednoczonymi i Chinami. Co więcej, od 2007 r. pojawił się termin Indo-Pacyfik, określający szerszą strefę zainteresowań. Idea Indo-Pacyfiku, jako strefy wolności politycznej i wolnego handlu jest obecnie gorąco popierana przez administrację prezydenta Trumpa³¹, stanowi nieformalną przeciwwagę wobec aspiracji Chin w stosunku do krajów leżących w zachodniej części Pacyfiku, choć oficjalnie nikt tego nie mówi.

Zdaniem liderów indyjskich podstawą ich mocarstwowości jest nie tylko z potencjał ludnościowy, ekonomiczny i militarny, ale przede wszystkim oparcie polityki na wartościach nawiązujących do starożytnych tradycji kultury indyjskiej i nauczania Gandhiego – co daje im moralne prawo do odgrywania w świecie wyjątkowej roli³².

Ważnym nośnikiem indyjskich interesów na arenie międzynarodowej są indyjscy emigranci, których liczebność szacuje się na ok. 30 mln osób. Niektórzy odgrywają ważną rolę w światowej gospodarce i polityce. Na przykład pochodzący z Bengalii Sir Suma Chakrabarti jest od 3 lipca 2013 r. prezesem Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju (od 2016 r. pełni drugą kadencję). Priti Patel (pochodząca z rodziny hinduskich imigrantów z Ugandy), należąca do Partii Konserwatywnej była od 14 lipca 2016 r. do 8 listopada 2017 r. ministrem rozwoju międzynarodowego Wielkiej Brytanii, czyli kierowała resortem odpowiedzialnym za politykę Królestwa

30 R.D. Kaplan, *Center Stage for the Twenty-first Century. Power Plays in the Indian Ocean*, „Foreign Affairs”, March/April 2009, s. 16–32.

31 *President Trump's Administration is Advancing a Free and Open Indo-Pacific Through Investments and Partnerships in Economics, Security, and Governance*, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-trumps-administration-advancing-free-open-indo-pacific-investments-partnerships-economics-security-governance>, November 18, 2018 (dostęp: 12.12.2018).

32 J. Zajączkowski, *Indie w stosunkach...*, s. 58.

wobec państw rozwijających się, a od 24 lipca 2019 r. jest ministrem spraw wewnętrznych Wielkiej Brytanii w gabinecie Borisa Johnsona. Ajit Pai jest przewodniczącym Federalnej Komisji Łączności Stanów Zjednoczonych, pełniącej funkcję podobną do ministerstwa komunikacji. Został mianowany w 2012 r. przez prezydenta Obamę, a prezydent Trump mianował go ponownie. Indyjscy przedsiębiorcy, często przyjmujący obywatelstwo kraju, w którym działają (przez co znikają z indyjskich statystyk), odgrywają znaczącą rolę w wielu państwach. Dotyczy to zwłaszcza wschodniej Afryki. Na Madagaskarze mniejszość indyjska to zaledwie 30 tys. osób, ale według niektórych szacunków kontrolują oni 60% gospodarki. A do najbogatszych Brytyjczyków należy lord Swaraj Paul, którego majątek w 2014 r. szacowano na 2 mld dol., właściciel grupy przedsiębiorstw Caparo, działających w Zjednoczonym Królestwie oraz USA, zajmujących się m.in. produkcją wysokojakościowej stali, maszyn, prowadzeniem hoteli³³.

Bezpieczeństwo, zwłaszcza w sensie militarnym, od czasu uwolnienia z zależności kolonialnej w 1947 r., było dla Indii jednym z priorytetów. Rozbudowywały armię, która uczestniczyła w wielu konfliktach zbrojnych, stopniowo poszerzając granice państwa, a także uzyskując wpływy w innych krajach. Czyniono to metodą „małych kroków”, co pozwoliło Indiom zachować opinię kraju prowadzącego politykę pokojową, mimo że są jednym z najlepiej uzbrojonych państw świata i wciąż prowadzą ekspansję.

Tradycyjnie indyjskie państwa przed erą kolonialną były zmilitaryzowane, Anglicy uzależnili je nie tyle siłą własnych wojsk, ile wykorzystując konflikty pomiędzy poszczególnymi władcami. Również w okresie uzależnienia mieszkańcy kraju licznie służyli w armii. W okresie I wojny światowej mówiono, że Indie są „angielskimi koszarami na Oceanie Indyjskim”³⁴. W okresie międzywojennym armia indyjska (dowodzona przez Brytyjczyków), była najliczniejszą częścią sił Zjednoczonego Królestwa, jej oddziały służyły na wielu obszarach kontrolowanych przez Brytyjczyków – od Egiptu, poprzez Palestynę, aż po Hongkong³⁵. Podczas II wojny światowej ponad milion mieszkańców kraju walczyło w armii brytyjskiej, głównie z Japończykami, ale też w Europie, m.in. obok Polaków pod Monte Cassino.

³³ Caparo, <https://www.caparo.com> (dostęp: 12.12.2018).

³⁴ A. Chwalba, *op. cit.*, s. 237.

³⁵ E.M. Leake, *British India versus the British Empire: The Indian Army and an impasse in imperial defence, circa 1919–39*, „Modern Asian Studies” (Cambridge), July 2013, s. 3, 17–19.

Dziś mają ogromny potencjał militarny. Wydatki na cele militarne w ostatnich latach wynosiły ponad 9% budżetu państwa (podobnie jak w USA, w Polsce wahały się między 4 a 5%). Ich siły zbrojne liczyły w 2016 r. 1 427 258 żołnierzy, zajmując drugie miejsce w świecie pod względem liczebności (za Chinami, które miały 2 183 000 żołnierzy). Do tego należy doliczyć 1 403 700 osób w różnych formacjach paramilitarnych³⁶ i 2 142 800 rezerwistów, co razem daje niemal 5 milionów żołnierzy. Oczywiście, sama liczebność nie decyduje. Niewątpliwie najsilniejszą armię świata mają dziś Stany Zjednoczone, choć liczy ona „tylko” 1 347 300 żołnierzy, ale dysponujących najlepszym uzbrojeniem.

Są dość dobrze uzbrojone. Mają 6 464 czołgów (USA – 8 850, Chiny – 9 151, Polska – 926, w większości zdecydowanie przestarzałych), 2 lotniskowce (USA – 10, Chiny – 2), 2 atomowe łodzie podwodne (USA – 72, Chiny – 14), 2 086 samolotów bojowych (USA – 3 680, Chiny – 3 720, Polska – 113, w większości poradzieckich)³⁷.

O potencjale militarnym decydują przede wszystkim najnowocześniejsze typy broni. Już w 1974 r. Indie dokonały pierwszej próby jądrowej, w 1983 r. zapoczątkowały uzbrajanie armii w broń rakietową. W 1980 r. wysłały w Kosmos pierwszego satelitę. W 2008 r. Indyjska Organizacja Badań Kosmicznych (भारतीय अंतरिक्ष अनुसंधान संगठन, Bhāratīya Antarikṣh Anusandhān Sangaṭn) wysłała bezzałogowy próbnik (चंद्रयान, Chandrayaan) w stronę Księżyca, który do dziś prowadzi badania z orbity wokółksiężycowej. Produkują własne rakiety nośne, które oprócz indyjskich wynoszą w Kosmos także satelity izraelskie oraz indonezyjskie. W 2013 r. wystartowała sonda Mars Orbiter Mission (इस वकिपिर, Mangalyaan) – pierwsza indyjska misja międzyplanetarna, która 24 września 2014 r. osiągnęła orbitę Marsa. Indie były czwartym państwem, którego pojazd dotarł w pobliże tej planety i pierwszym w historii, które umieściło statek na orbicie Marsa w pierwszej próbie. Pracuje do dziś, przysyłając zdjęcia powierzchni i wiele innych wyników badań³⁸. Dotychczas dwoje obywateli Indii było w Kosmosie – korzystając z pojazdów radzieckiego i amerykańskiego (Kalpana Chawla dwukrotnie, w 2003 r. zginęła podczas powrotu na Ziemię

³⁶ Takich jak np. Indyjska Straż Wybrzeża.

³⁷ Sipri – Stockholm International Peace Research Institute, www.sipri.org (dostęp: 13.12.2018).

³⁸ Mars Orbiter Mission, <https://www.isro.gov.in/pslv-c25-mars-orbiter-mission> (dostęp: 11.12.2018).

wahadłowca Columbia). Dziś posiadają trzy własne kosmodromy, umożliwiające liczne starty raket. W 2010 r. ujawniły, że zamierzają zbudować własny załogowy statek kosmiczny, obecnie jego start przewidziany jest na 2021 r.

W listopadzie 2018 r. posiadały 130 do 140 pocisków nuklearnych (USA – 7 100, Chiny – 260). Mają siedem satelitów wojskowych (USA – 123, Chiny – 68). W 2012 r. Indie poinformowały o pierwszej udanej próbie wystrzelenia rakiety zdolnej do przenoszenia głowic nuklearnych Agni-VI (अग्नि-6, Agni to hinduistyczny bóg ognia, por. w języku polskim: „ogień”). Ich zasięg to 8–12 tys. km – obejmuje całą Azję, wschodnią Europę (także Polskę) i wschodnią Afrykę. Ponieważ mogą one być wystrzelwane także z pokładu łodzi podwodnych, praktycznie w zasięgu Indii jest cały świat³⁹. Wysokie zaawansowanie w zakresie technologii informatycznych używanych dla celów cywilnych może pozwolić na stosunkowo szybkie zmodernizowanie w tym zakresie również sił zbrojnych.

Do niedawna dużą część broni Indie kupowały w Rosji (wcześniej w Związku Radzieckim), bądź produkowały na radzieckiej licencji. Jednak rosyjskie wyroby sprawiały wiele problemów. Na przykład 14 sierpnia 2013 r. na pokładzie zacumowanego w Mumbaju (dawny Bombaj) okrętu podwodnego *Sindhurakshak* nastąpiła seria eksplozji i pożar, w wyniku czego okręt osiadł na dnie, a 18 członków załogi zginęło. Okręt był zbudowany w latach 1995–1997 w stoczni w Petersburgu, a w kwietniu 2013 r. wrócił po dwuletniej modernizacji w stoczni w Siewierodwinsku w Rosji⁴⁰. Z kolei trzy fregaty budowane dla Indii w stoczni w Kaliningradzie dostarczono im w 2013 r. z ponad rocznym opóźnieniem⁴¹. W 2007 r. podpisano porozumienie z Rosyjską Agencją Kosmiczną, w sprawie wspólnej misji na Księżyc. Znaczne opóźnienia strony rosyjskiej doprowadziły do zerwania współpracy i podjęcia przez Indie decyzji o przeprowadzeniu misji samodzielnie. Niestety, próba lądowania indyjskiego bezzałogowego pojazdu na Księżycu 8 września 2019 r. zakończyła się katastrofą. Tego typu sytuacje spowodowały, że obecnie armia indyjska rozluźnia współpracę z Rosją, a coraz ściślej wiąże się z producentami z USA oraz Izraela. Już w połowie lat

39 H.M. Kristensen, M. Korda, *Indian nuclear forces*, 2018, „Bulletin of the Atomic Scientists”, t. 74, 2018 – Issue 6, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2018.1533162> (dostęp: 11.12.2018).

40 J. Palasek, *Eksplozja na indyjskim okręcie podwodnym Sindhurakshak*, „Okręty Wojenne”, 2013, nr 5, s. 2–3.

41 „Morze, Statki i Okręty” 2013, nr 9.

70. podjęto prace nad zaprojektowaniem własnego czołgu o nazwie Arjun, produkować go zaczęto na początku XXI w. Okazał się pod wielu względami lepszy od T-90, oferowanego przez Rosję, toteż zrezygnowano z tego importu. W kwietniu 2018 r. przerwano też rozmowy w sprawie wspólnej z Rosją produkcji samolotów myśliwskich będących unowocześnioną wersją samolotu Su-57. Indyjskie siły powietrzne skarżyły się, że Rosjanie nie chcą dzielić się informacjami dotyczącymi najważniejszych rozwiązań w projekcie, ograniczając się jedynie do konsultacji dotyczących kosztów i problemów technicznych. Tymczasem projekt wspólnej budowy samolotów i przystosowania ich do wymagań Indii przewidywał ścisłą współpracę we wszystkich dziedzinach.

Niemniej jednak współpracy z Rosją nie zerwano. W latach 2009–2013 75% importu broni do Indii pochodziło z Rosji, a w latach 2012–2016 do Indii trafiało 38% rosyjskiego eksportu uzbrojenia – były dla Moskwy najważniejszym kontrahentem⁴². W 2017 r. postanowiono kupić 108 samolotów bojowych, produkowanych przez firmy rosyjskie, ale w kooperacji z indyjskimi. 5 października 2018 r. prezydent Władimir Putin podczas wizyty w Indiach podpisał umowę na dostarczenie Indiom przeciwlotniczego systemu raketowego S-400 Triumf o wartości 5,4 mld USD. Dostawy mają się rozpocząć w 2020 r.⁴³

W 2017 r. poinformowano, że Indie kupią w USA 6 śmigłowców uderzeniowych AH-64E Guardian, choć docelowo ich armia ma być wyposażona w śmigłowce własnej produkcji LCH⁴⁴. Dla potrzeb marynarki wojennej Indie w 2017 r. ogłosiły konkurs na zakup w ciągu pięciu lat 111 śmigłowców wielozadaniowych i 123 zwalczania okrętów podwodnych. Warunkiem podpisania kontraktu jest przekazanie firmom indyjskim kluczowych technologii i wiedzy, pozwalających na serwisowanie tych śmigłowców w Indiach, ponad 70% wyposażenia i części zamiennych ma być produkcji indyjskiej. W ten sposób Indie dbają jednocześnie o rozwój potencjału obronnego i przemysłowego⁴⁵. Kupują też francuskie Rafale i negocjują z amerykańskimi Boeingiem i Lockheed Martinem podjęcie u siebie

42 S. Domżański, *Indie...*, s. 330; Wojciech Łuczak, *Konsekwentne oddawanie pola. Eksport specjalny Polski w 2016 r.*, „Raport WTO” 2017, nr 9, s. 16.

43 *Russian President Putin's India visit: Focus on S-400 air defence systems deal*, <https://timesofindia.indiatimes.com/india/russian-president-putins-india-visit-focus-on-s-400-air-defence-systems-deal/articleshow/66058396.cms> (dostęp: 10.12.2018).

44 *Wojska lądowe Indii kupują AH-64E*, „Raport WTO” 2017, nr 9, s. 98.

45 *Indie poszukują śmigłowców morskich*, „Raport WTO” 2017, nr 9, s. 99.

produkcji samolotów na ich licencji w zakładach Tata Advanced Systems Ltd. Proponują też Amerykanom uruchomienie w Indiach globalnego ośrodka serwisowego dla samolotów F-16⁴⁶.

Indie w latach 2006–2010 były największym w świecie importerem broni, potem wyprzedziła je Arabia Saudyjska, a jednocześnie same są jednym z jej wielkich producentów. Jest to przede wszystkim broń ofensywna, np. w 2013 r. zwodowano pierwszy lotniskowiec produkcji indyjskiej (wcześniej zakupiono dwa lotniskowce brytyjskie, jeden zakończył już służbę). Produkowane są też kierowane pociski raketowe dalekiego zasięgu *powietrze – powietrze*, typu Derby i wiele innych najnowocześniejszych typów uzbrojenia. Od 2011 r. siły zbrojne stopniowo wyposażane są w produkowane przez Hindustan Aeronautics wielozadaniowe samoloty myśliwskie HAL Tejas. Przy cenie 26 mln dolarów za sztukę należą one do najtańszych myśliwców na świecie (tańsze są tylko chińskie, być może w obu przypadkach jest to kwestia zaniżonej ceny). Stopniowo zastępują one radzieckie MiGi.

W Indiach działają cztery spośród stu największych przedsiębiorstw zbrojeniowych świata⁴⁷ – w 2017 r. były to Indian Ordnance Factories (miejsce 37), Hindustan Aeronautics (miejsce 38), Bharat Electronics⁴⁸ (miejsce 64) i Bharat Dynamics (miejsce 94). Indian Ordnance Factories (भारतीय आर्युध निर्माणियाँ; *Bhāratīya āryudh nirmāniyān*)⁴⁹ to grupa 41 państwowych zakładów, zatrudnia 164 tys. pracowników, produkuje różnego typu uzbrojenie: broń strzelecką, pociski, granaty, bomby, materiały wybuchowe, pojazdy wojskowe i wiele innych. Hindustan Aeronautics to państwowe przedsiębiorstwo, zatrudniające 32 tys. pracowników, produkujące samoloty i śmigłowce na potrzeby armii indyjskiej, a także sprzedające produkty (zarówno samoloty, śmigłowce, jak i fragmenty wyposażenia) do wielu krajów Azji, Afryki, Ameryki Południowej, a nawet Europy – m.in. dla tak wymagających partnerów jak Izrael, Szwajcaria i Stany Zjednoczone⁵⁰. Indyjska firma Bharat

46 *Lockheed offers to export F-16 jets from proposed India facility*, <http://timesofindia.india-times.com/business/international-business/lockheed-offers-to-export-f-16-jets-from-proposed-india-facility/articleshow/60279157.cms>, 30 August 2017 (dostęp: 17.09.2018).

47 *SIPRI Arms Industry Database*, <https://www.sipri.org/databases/armsindustry> (dostęp: 12.12.2018).

48 Bharat Electronics Limited (भारत इलेक्ट्रॉनिक लिमिटेड, *Bhārat ilektrawnik limited*) – <http://www.bel-india.com> (dostęp: 18.09.2017).

49 *Indian Ordnance Factories – About Us*, <http://ofb.gov.in/index.php?wh=aboutus&lang=en> (dostęp: 12.12.2018).

50 Hindustan Aeronautics Limited, <http://www.hal-india.com> (dostęp: 25.08.2017).

Electronics wspólnie z izraelskim IAI (Israeli Aerospace Industries) podjęła w 2017 r. produkcję wielozadaniowych zestawów przeciwlotniczych Barak-8, zamówionych przez floty wojenne Indii oraz Izraela⁵¹. Trwają poważne prace nad rozbudową marynarki. M.in. budowane są okręty podwodne typu Scorpène, produkowane w Indiach na licencji francuskiego koncernu DCN.

Już przed dwunastu laty gen. Stanisław Koziej oceniał: „strategiczne relacje z Indiami stają się kluczowymi kwestiami bezpieczeństwa międzynarodowego”⁵². Dziś ta ocena staje się jeszcze bardziej aktualna.

Wbrew częstym wyobrażeniom o prowadzeniu przez Indie pokojowej polityki, od czasu uzyskania niepodległości w 1947 r. stoczyły one wiele wojen. Pierwsza, z Pakistanem, u zarania niepodległości w 1947 r., kosztowała ok. pół miliona ofiar śmiertelnych⁵³, należała do najokrutniejszych w historii ludzkości, obie strony były równie bezwzględne w mordowaniu cywilów innego wyznania, o dziwo, nie podważyło to mitu o pokojowym nastawieniu mieszkańców Indii, który uosabiał Mohandas Gandhi, zabity zresztą przez hinduistycznego ekstremistę właśnie za to, że potępiał przemoc.

Kolejne wojny z Pakistanem miały miejsce w 1965 r., 1971 r. i w 1999 r.⁵⁴ Po ataku terrorystów na Mumbai w 2008 r. stosunki uległy ponownemu pogorszeniu, bowiem zamachowcy pochodzili z Pakistanu, a władze Indii podejrzewały, że szkoleni byli przy cichej zgodzie władz tego państwa⁵⁵

W 1961 r. Indie zajęły zbrojnie Goa – niewielką kolonię portugalską. Potem udzieliły daleko idącej pomocy powstańcom w Mozambiku w walce z Portugalią, a w następnych latach wspierały Mozambik w walce przeciw próbom uzależnienia przez Republikę Południowej Afryki. Dziś mają z tym państwem ściśle związki – importują m.in. gaz ziemny, węgiel i metale ziem rzadkich, inwestują w mozambicką gospodarkę. W latach 1987–1990 interweniowały zbrojnie na Cejlonie, pomagając armii rządowej w walce z powstaniem Tamilów.

51 W. Łuczak, *IAI wchodzi do centrum Europy*, „Raport WTO” 2017, nr 8, s. 27.

52 S. Koziej, *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006, s. 100.

53 J. Kieniewicz, *Historia Indii*, Wrocław 2003, s. 636.

54 A. Kuszewska, *Indyjsko-pakistański konflikt o Kaszmir*, Warszawa 2010; R. Wirsinng, *Kashmir in the Shadow of War. Regional Rivalries in a Nuclear Age*, New York/London 2003; V. Koithara, *Crafting Peace in Kashmir: Through a Realist Lens*, New Delhi–London 2004; International Crisis Group – South Asia, www.crisisgroup.org/library/documents/asia/south_asia (dostęp: 13.12.2018).

55 A. Kuszewska, *op. cit.*, s. 177.

Najpoważniejsze napięcie panuje w relacjach z Chinami. W 1962 r. armia chińska opanowała sporne terytorium w Himalajach, mające niewielką ludność i minimalne znaczenie gospodarcze, ale ważne strategicznie. W następnych latach wielokrotnie dochodziło do zbrojnych incydentów między żołnierzami obu państw. Wojna zakończyła się formalnie dopiero w 1996 r., ale do dziś nie uzgodniono przebiegu granicy. Chiny długo nie aprobowały przyłączenia do Indii w 1975 r. księstwa Sikkim. De facto uznały to w 2003 r.⁵⁶ W 2010 r. napięcie w Himalajach ponownie wzrosło, trwa rywalizacja chińsko-indyjska o wpływy w Nepalu i Bhutanie. Indie obawiają się, że rozbudowa chińskiej floty wojennej, w tym zwłaszcza zwozowanie drugiego już lotniskowca, formalnie związana z problemem Tajwanu, w rzeczywistości ma na celu zdobycie panowania na Oceanie Indyjskim.

Armia Indii dokonała interwencji na Malediwach w 1988 r., broniąc urzędującego prezydenta przed próbą zamachu stanu. W 2015 r. interweniowała w Nepalu w celu udzielenia pomocy ofiarom trzęsienia ziemi, w tym samym roku w Birmie przeciw terrorystom. Ponadto uczestniczyła w kilku operacjach przywracania pokoju, pod egidą ONZ (m.in. w Somali).

Obecnie Indie budują własną strefę wpływów. Obejmuje ona kilka zróżnicowanych obszarów. Po pierwsze są to wyspiarskie mini-państwa: Mauritius, Malediwy, Seszele – założono tam bazy indyjskiej marynarki wojennej. Po drugie biedne, ale od kilku lat szybko rozwijające się państwa Afryki – bazy indyjskiej marynarki wojennej istnieją już na Madagaskarze i w Mozambiku. Trzecia grupa to państwa Zatoki Perskiej, zamożne, ale zagrożone przez sąsiadów silnych i agresywnych (Arabie Saudyjską, Iran), a obawiające się także dominacji USA. Związanie się z Indiami jest tam postrzegane jako przeciwwaga wobec tych zagrożeń. Bazy indyjskie zainstalowano już w Omanie i sultanacie Katar. Są to wreszcie kraje położone na północ od Indii – bazy lotnicze i wojsk lądowych istnieją w Bhutanie i Nepalu. I wreszcie kierunek dość zaskakujący – baza lotnicza w Tadżykistanie⁵⁷.

Budowanie przez Indie baz wojskowych zawsze uzasadniane jest względami obrony i celami humanitarnymi: ochroną przed ekspansjonistycznymi

56 J. Rowiński, *Spory graniczne i konflikty terytorialne w Azji Wschodniej u progu XXI w.*, (w:) *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI w. Stosunki międzynarodowe i gospodarstwo. Studia i szkice*, K. Gawlikowski (red.), Warszawa 2004, s. 136–141; M. Szczurowski, *Chińska filozofia bezpieczeństwa, jej wyraz w stosunkach z sąsiadami*, (w:) J. Marszałek-Kawa (red.), *Chiny supermocarstwem XXI wieku? Rozważania na temat polityki i gospodarki Państwa Środka*, Toruń 2010, s. 153.

57 K. Kubiak, *Zagraniczne instalacje wojskowe Indii*, „Raport WTO”, 2017, nr 3, s. 48–55.

działaniami innych państw. Baza w Tadżykistanie ma ułatwić kontakty z Afganistanem, krajem dostępnym od południa wyłącznie poprzez Pakistan, który jest niepewnym sojusznikiem Zachodu, a od północy przez kraje Centralnej Azji, jeszcze mniej wiarygodne dla Zachodu. Zainstalowanie w 2007 r. bazy na Madagaskarze uzasadniano zagrożeniem ze strony piratów somalijskich. Nie ulega wszakże wątpliwości, że każda z nich może być wykorzystana dla działań militarnych, zwłaszcza umocnienia pozycji politycznych Indii i ochrony ich interesów.

Na Seszelach, obok instalacji służących flocie, umieszczono grupę samolotów patrolowych – oficjalnie dla zwalczania piratów. Trwa obecnie rozbudowa instalacji wojskowych (portu i lotniska) na należącej do Seszeli Wyspie Wniebowzięcia (Assumption), prawdopodobnie powstaje tam indyjska baza wojskowa, z której można będzie kontrolować całą zachodnią część Oceanu Indyjskiego. W latach 60. budowę bazy zapoczątkowała tam armia USA, ale ostatecznie Amerykanie zrezygnowali z niej, ich miejsce przejęły Indie.

Na Mauritiusie imigranci z Indii stanowią 68% ludności. Indie rozbudowują tam infrastrukturę, lotniska i porty, zaopatrują niewielkie siły zbrojne tego państwa w broń, w tym samoloty i okręty. Nie mają formalnej bazy wojskowej, ale wiele wskazuje, że w armia indyjska w każdej chwili może się tam zainstalować. Wspierają starania Mauritiusa o odzyskanie archipelagu Wysp Czagos, odłączonych od niego w 1968 r. w chwili uzyskania niepodległości, gdy Wyspy Czagos pozostały – do dziś – kolonią Wielkiej Brytanii, a mieści się na nich amerykańska baza wojskowa Diego Garcia⁵⁸. W ten sposób paradoksalnie Indie są w bliskich relacjach zarówno z Wielką Brytanią jak i Stanami Zjednoczonymi, a jednocześnie są z nimi w sporze o archipelag Czagos.

Na Półwyspie Arabskim Oman czuje się zagrożony zarówno przez Arabię Saudyjską jak i Pakistan, a także ekstremistów, którzy mają duże wpływy w sąsiednim Jemenie, stąd zabiega o sojusz z Indiami, na jego terytorium powstały już instalacje wojskowe tego kraju, a trwają rozmowy na temat rozmieszczenia stałego kontyngentu wojsk lądowych, zwłaszcza dla kontroli granicy z Jemenem. Armia Omanu już teraz wyposażona jest w karabiny produkcji indyjskiej (są to zmodernizowane karabinki Kałasznikowa, których produkcję Indie podjęły niegdyś na licencji radzieckiej). Planowane

58 A. Biad, E. Edynak, *Czagos – koralowy lotniskowiec*, „Le Monde Diplomatique”, 2018, nr 10, s. 23–25.

jest zbudowanie podwodnego gazociągu z Omanu do Indii. Podobnie zagrożony czuje się sultanat Katar. Gdy w czerwcu 2017 r. państwa Zatoki Perskiej wprowadziły blokadę gospodarczą Kataru, Indie uruchomiły most powietrzny, dzięki któremu do dziś dostarczane jest do tego sultanatu zapotrzebowanie. Jest to kierunek ważny dla Indii, bowiem Katar dysponuje trzecimi w świecie zasobami gazu ziemnego, po Rosji oraz Iranie, należy do największych w świecie eksporterów skroplonego gazu – a Indie są jednym z największych w świecie jego importerów. Jednocześnie rola Indii w tym konflikcie wskazuje, że potrafią zręcznie łączyć oddziaływania militarne i ekonomiczne⁵⁹.

Ciekawym kierunkiem jest Wietnam. Państwo to ma konflikty terytorialne z Chinami, które niewątpliwie górują nad nim ekonomicznie i militarnie. Dlatego Wietnam poszukuje sojuszników, w 2001 r. zaoferował Indiom założenie stałej bazy wojskowej w Nha Trang. Do tego na razie nie doszło, ale już dziś flota indyjska korzysta z bazy Cam Ranh, którą zbudowali Amerykanie w latach 1964–1972, potem w latach 1979–2002 była bazą radziecką/rosyjską, a dziś jest współużytkowana przez floty Wietnamu oraz Indii.

Relacje polsko-indyjskie zawsze były dobre, choć odległe⁶⁰. Oba kraje nie wykorzystują potencjalnych możliwości współpracy. W 2016 r. obroty handlowe między Polską a Indiami wyniosły 2,77 mld USD (polski eksport do Indii to 604 mln USD, a import – 1893 mln USD). Zatem wartość polskiego eksportu do Indii to zaledwie 0,25% całości, a indyjskiego eksportu do Polski – 0,75% eksportu indyjskiego⁶¹. Polski eksport obejmuje urządzenia mechaniczne, w tym silniki turboodrzutowe, turbośmigłowe i turbiny gazowe o wartości 187 mln USD; drobne wyroby metalowe (np. maszynki do golenia) za 108 mln USD; produkty mineralne (95 mln USD), w tym węgiel kamienny i koks oraz pojazdy, małe samoloty i statki (70 mln USD). Sprzedajemy też mięso, skrobię ziemniaczaną (237 tys. USD), syropy cukrowe (225 tys. USD), otręby (186 tys. USD), od 2016 r. dynamicznie wzrasta

59 A. Mounier-Kuhn, *Katar po roku blokady*, „Le Monde Diplomatique, edycja polska”, 2018, nr 11, s. 32–35.

60 M. Tumulec, *Historia stosunków polsko-indyjskich XVI–XXI w.*, Warszawa 2013.

61 S. Domżański, *Indie...*, s. 388–391; Internetowy System Informacji Gospodarczej, <https://insigos.mg.gov.pl/DaneHZFiltr.aspx>; K. Pęczak, *Wymiana handlowa pomiędzy Indiami a Polską*, <https://india.trade.gov.pl/pl/wymiana-handlowa/223707>wymiana-handlowa-pomiedzy-indiami-a-polska.html> (dostęp: 18.09.2017).

eksport świeżych jabłek oraz piskląt. Polskie firmy świadczą usługi budowlane w Indiach, np. przy wznoszeniu elektrowni⁶².

Import z Indii to przede wszystkim produkty przemysłu chemicznego (736 mln USD, ponad 1/3 całości importu), materiały włókiennicze (404 mln USD), urządzenia mechaniczne i elektryczne (165 mln USD), tytoń (37,8 mln USD); herbata (7,9 mln USD); ekstrakty i esencje kawy i herbaty (15,6 mln USD), krewetki (9,8 mln USD), winogrona (8,9 mln USD), suszona cebula (8,2 mln USD), nasiona sezamu (8 mln USD) oraz pieprz (6,3 mln USD).

Firmy indyjskie inwestują w Polsce, a polskie w Indiach. W 2017 r. ogólną wartość indyjskich inwestycji w Polsce szacowano na poziomie 3 miliardów USD. Należy jednak przypuszczać, że zaangażowanie inwestorów indyjskich w Polsce jest w rzeczywistości znacznie większe, lecz umyka oficjalnym statystykom ze względu na pośredni charakter. Wyrazistym przykładem takiej sytuacji jest firma ArcelorMittal, formalnie luksemburska⁶³. Polskie inwestycje w Indiach w 2017 r. miały wartość 600 milionów USD. Na przykład Fabryki Mebli Forte w styczniu 2017 r. zawarły z Indian Furniture Products umowę joint venture o utworzeniu podmiotu o nazwie Forte Furniture Products India Pvt Ltd z siedzibą w Chennai dla wspólnej produkcji mebli w oparciu o polskie wzory i technologie. Jestem przekonany, że zwiększenie polskiego udziału w chłonnym indyjskim rynku będzie bardzo korzystne dla gospodarek i społeczeństw obu państw.

Najnowszym zjawiskiem jest przybywanie do Polski coraz liczniejszych pracowników z Indii⁶⁴.

Bibliografia

- Avari B., *Starożytne Indie*, tł. Ł. Müller, Kraków 2011.
Bhabha H.K., *Miejsca kultury*, tł. T. Dobrogoszcz, Kraków 2010.
Bilimoria P., *Etyka indyjska*, tł. M. Pawełczyk, (w:) *Przewodnik po etyce*, P. Singer (red.), Warszawa 2002.
Biad A., Edynak E., *Czagos – koralowy lotniskowiec*, „Le Monde Diplomatique”, 2018, nr 10.

⁶² K. Mroziewicz, *op. cit.*, s. 173–174.

⁶³ S. Domzalski, *Indie...*, s. 389.

⁶⁴ Stooq, <https://stooq.pl/n/?f=1264415&c=1&p=0> (dostęp: 08.12.2017).

- Bracken P., tł. Z. Sala *Pożar na Wschodzie: narodziny azjatyckiej potęgi militarnej i drugi wiek nuklearny*, Warszawa 2000.
- Chwalba A., *Samobójstwo Europy. Wielka wojna 1914–1918*, Kraków 2014.
- Domżański S., *Indie w gospodarce światowej. Słoń, który pragnął latać*, Warszawa 2017.
- Dyndo A., *Indyjskie „soft power” w Azji Centralnej*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne” 2015, nr 4.
- Flood G., *Hinduizm. Wprowadzenie*, tł. M. Ruchel, Kraków 2008.
- Gandhi L., *Teoria postkolonialna. Wprowadzenie krytyczne*, tł. J. Serwański, Poznań 2008.
- Giddens A., *Europa w epoce globalnej*, tł. M. Klimowicz, M. Habura, Warszawa 2009.
- Grącik M., *Indie w WTO: budowa własnej pozycji w globalizującej się gospodarce światowej czy obrona interesów krajów rozwijających się*, „Studia i Prace Kolegium Ekonomiczno-Społecznego SGH”, z. 17, Warszawa 2009.
- Indie poszukują śmigłowców morskich*, „Raport WTO” 2017, nr 9.
- Jurewicz J., *Rygwedyjskie źródła pojęcia ‘majestat’ (śri) w Brahmanie stu dróg*, (w:) *Postuchaj fletu trzciniowego*, J. Sierakowska-Dyndo, S. Surdykowska (red.), Warszawa 2008.
- Kaplan R.D., *Center Stage for the Twenty-first Century. Power Plays in the Indian Ocean*, „Foreign Affairs” 2009, March/April.
- Kieniewicz J., *Historia Indii*, Wrocław 2003.
- Koithara V., *Crafting Peace in Kashmir: Through a Realist Lens*, New Delhi–London 2004.
- Koziej S., *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006.
- Kubiak K., *Zagraniczne instalacje wojskowe Indii*, „Raport WTO”, 2017, nr 3.
- Kuszeńska A., *Indyjsko-pakistański konflikt o Kaszmir*, Warszawa 2010.
- Leake E. M., *British India versus the British Empire: The Indian Army and an impasse in imperial defence, circa 1919–39*, „Modern Asian Studies” (Cambridge), July 2013.
- Łuczak W., *IAI wchodzi do centrum Europy*, „Raport WTO” 2017, nr 8.
- Łuczak W., *Konsekwentne oddawanie pola. Eksport specjalny Polski w 2016 r.*, „Raport WTO” 2017, nr 9.
- Michalak A., *Aktualne problemy ochrony praw człowieka w Indiach. Orientacja seksualna i tożsamość płciowa*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2015, z. 7.
- „Morze, Statki i Okręty”, 2013, nr 9.

- Mroziewicz K., *Pastwisko świętych byków*, Warszawa 2014.
- Palasek J., *Eksplozja na indyjskim okręcie podwodnym Sindhurakshak*, „Okręty Wojenne”, 2013, nr 5.
- Rączkiewicz M., *Relacje sojusznicze USA w regionie Azji i Pacyfiku w okresie prezydentury Busha*, (w:) *Wartości azjatyckie. Polityka i prawa człowieka*, J. Marszałek-Kawa (red.), Toruń 2010.
- Romejko A., *Problem przemocy na tle religijnym na przykładzie Indii*, (w:) *Problemy rozwoju państw azjatyckich*, J. Marszałek-Kawa (red.), Toruń 2008.
- Rowiński J., *Spory graniczne i konflikty terytorialne w Azji Wschodniej u progu XXI w.*, (w:) *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI w. Stosunki międzynarodowe i gospodarcze. Studia i szkice*, K. Gawlikowski (red.), Warszawa 2004.
- Roy A., *Indie rozdarła. Jak rozpada się największa demokracja na świecie*, tł. K. Umiński, M. Umińska, Warszawa 2014.
- Wojska lądowe Indii kupują AH-64E*, „Raport WTO” 2017, nr 9.
- Wróbel A., *Znaczenie sektora usług dla rozwoju gospodarczego Indii*, „Stosunki Międzynarodowe” 2010, nr 1/2.
- Wirsing R., *Kashmir in the Shadow of War. Regional Rivalries in a Nuclear Age*, New York/London 2003.
- Szczurowski M., *Chińska filozofia bezpieczeństwa, jej wyraz w stosunkach z sąsiadami*, (w:) *Chiny supermocarstwem XXI wieku? Rozważania na temat polityki i gospodarki Państwa Środka*, J. Marszałek-Kawa (red.), Toruń 2010.
- Zajączkowski J., *Indie – „wschodzące” mocarstwo XXI wieku*, „Stosunki Międzynarodowe. International Relations”, 2008, nr 3–4.
- Zajączkowski J., *Indie w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2008.
- Zajączkowski J., *Wizja państwa w indyjskiej teorii i praktyce politycznej*, (w:) *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, M. Sułek, J. Symonides (red.), Warszawa 2009.
- Ziemiecki M., *Przemiany gospodarcze i wzrost PKB a poziom życia w Indiach*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów” Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, z. 103, Warszawa 2010.

Źródła internetowe

- ArcelorMittal, <http://poland.arcelormittal.com> (dostęp: 18.09.2018).
- Bharat Electronics Limited (भारत इलेक्ट्रॉनिक लिमिटेड, *Bhārat ilektrawnik limited*) – <http://www.bel-india.com> (dostęp: 18.09.2017).

- Bloomberg Billionaires Index. # 17 Mukesh Ambani \$48.4B*, <https://www.bloomberg.com/billionaires/profiles/mukesh-d-ambani> (dostęp: 13.12.2018).
- BPO Poland, <http://bpo-poland.pl/pl> (dostęp: 11.12.2018).
- Caparo, <https://www.caparo.com> (dostęp: 12.12.2018).
- Hindustan Aeronautics Limited, www.hal-india.com (dostęp: 25.12.2017).
- Indian Ordnance Factories – About Us*, <http://ofb.gov.in/index.php?wh=aboutus&lang=en> (dostęp: 12.12.2018).
- Infosys – Investor Presentation*, <http://www.infosys.com/investors/Investor-Presentation/IR-Presentation.pdf> (dostęp: 25.12.2017).
- International Crisis Group – South Asia, www.crisisgroup.org/library/documents/asia/south_asia (dostęp: 13.12.2018).
- International Monetary Fund, *World Economic Outlook*, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/index.aspx> (dostęp: 24.02.2019).
- Kristensen H. M., Korda M., *Indian nuclear forces, 2018*, „Bulletin of the Atomic Scientists”, t. 74, 2018 – Issue 6, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2018.1533162> (dostęp: 11.12.2018).
- Lockheed offers to export F-16 jets from proposed India facility*, <http://timesofindia.indiatimes.com/business/international-business/lockheed-offers-to-export-f-16-jets-from-proposed-india-facility/article-show/60279157.cms>, 30 August 2017 (dostęp: 17.09.2018).
- Mars Orbiter Mission, <https://www.isro.gov.in/pslv-c25-mars-orbiter-mission> (dostęp: 11.12.2018).
- Ministry of Statistics and Programme Implementation, <http://mospi.nic.in> (dostęp: 24.02.2019).
- Population of India 2019* – <http://www.indiaonlinepages.com/population/india-current-population.html> (dostęp: 24.02.2019).
- President Trump’s Administration is Advancing a Free and Open Indo-Pacific Through Investments and Partnerships in Economics, Security, and Governance*, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-trumps-administration-advancing-free-open-indo-pacific-investments-partnerships-economics-security-governance>, November 18, 2018 (dostęp: 12.12.2018).
- P.T., Yi E., *India’s Rising Growth Potential*, New York 2007, „Global Economics Paper” No 152, www.usindiafriendship.net/viewpoints1/Indias_Rising_Growth_Potential.pdf (dostęp: 11 grudnia 2018).
- Remarks by President Trump and Prime Minister Modi of India in Joint Press Statement*, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-prime-minister-modi-india-joint-press-statement> (dostęp: 12.12.2018).

Russian President Putin's India visit: Focus on S-400 air defence systems deal, <https://timesofindia.indiatimes.com/india/russian-president-putins-india-visit-focus-on-s-400-air-defence-systems-deal/articleshow/66058396.cms> (dostęp: 10.12.2018).

SIPRI Arms Industry Database, <https://www.sipri.org/databases/armsindustry> (dostęp: 10.12.2018).

Sipri – Stockholm International Peace Research Institute, www.sipri.org (dostęp: 13.12.2018).

Stooq, <https://stooq.pl/n/?f=1264415&c=1&p=0> (dostęp: 08.12.2018).

Świat w 2050 r. Polska najszybciej rozwijającą się gospodarką w UE, <https://www.pwc.pl/pl/media/2015/2015-02-10-swiat-w-2050.html> (dostęp: 24.02.2019).

#91 Lakshmi Mittal, *Chairman and CEO, ArcelorMittal (ADR)*, <https://www.forbes.com/profile/lakshmi-mittal/#594bd1f0191e> (dostęp: 24.02.2019).

ABSTRAKT

INDIE – WSCHODZĄCE MOCARSTWO

Indie należą do najludniejszych państw świata, wkrótce ich ludność stanie się większa niż w Chinach. Mają jedną z największych gospodarek świata, jej niektóre działy należą do najnowocześniejszych w świecie. Ich obywatele kontrolują wiele przedsiębiorstw w innych państwach, m.in. w Polsce. Mają ambicje mocarstwowe, już dziś posiadają bazy wojskowe w wielu państwach Azji i Afryki, zakładają następne. Realizują ambitny program zbrojeń (w tym atomowych) i kosmiczny. Balansują między Rosją i USA, wciąż mają nierozwiązany konflikt z Chinami.

SŁOWA KLUCZOWE: Indie, zbrojenia, gospodarka, projekt kosmiczny
